

УДК 77.044:355.48](02.029.1)(477)"20"
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-1-14>

Роберт ДОВГАНИЧ,
orcid.org/0000-0002-4441-1261
аспірант кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
(Львів, Україна) robert.dovganych@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОБРАЗОТВОРЧІ ПІДХОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФОТОКНИЗІ: ВІДОБРАЖЕННЯ ЄВРОМАЙДАНУ ТА ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

У статті досліджуються основні образотворчі стратегії та концептуальні підходи, які використовують українські фотографи для створення фотопроєктів і фотокниг, що відображають події Євромайдану та війни на Донбасі. Особлива увага приділяється художнім особливостям, таким як метафоризація, символізм і використання різних прийомів для формування візуальних наративів у книжкових виданнях. Метафори порожнього простору, зруйнованих будівель, а також символічне розміщення об'єктів у композиції дозволяють створити багаторівневі інтерпретації соціальних конфліктів та індивідуальних переживань. Крім того, велика увага приділяється кольоровим рішенням та їх відсутності, що може підкреслювати драматизм подій або, навпаки, створювати відчуття відстороненості. У статті аналізується, як через фотографію автори передають емоційну та історичну рефлексію на події в Україні, інтегруючи свої особисті переживання та суспільні зміни в країні. Це дозволяє авторам не лише документувати історичні події, але й осмислювати їх через власну художню призму, формуючи нові, багатогарні наративи. Мета дослідження полягає у виявленні ключових художніх та концептуальних підходів у фотокнигах, присвячених подіям Євромайдану та військовому конфлікту на Донбасі, а також у розкритті ролі метафоризації, символізму та інших образотворчих засобів у створенні емоційно насичених візуальних повідомлень. Українські фотокнижки цього періоду відіграють ключову роль у створенні нового типу візуальних текстів. Результати дослідження вказують на те, що українські фотокнижки, присвячені подіям Євромайдану та війни на Донбасі, виходять за рамки традиційної документальної фотографії, поєднуючи візуальну фіксацію подій із глибокими художніми інтерпретаціями. Вони стають інструментом для переосмислення суспільних процесів і особистих переживань, формуючи складні багаторівневі візуальні наративи, що відображають емоційний та історичний контексти. Використання метафор, символів, кольору та композиції дозволяє авторам глибше передати як індивідуальний, так і колективний досвід, створюючи емоційно насичені та концептуально значущі твори.

Ключові слова: образотворчий, фотографія, фотопроєкт, фотокнига, наратив, книжкове видання, концепція, творчість, художні особливості, мистецтво 21 століття.

Robert DOVGANYCH,
orcid.org/0000-0002-4441-1261
PhD student at the Department of Art History and Theory
Lviv National Academy of Arts
(Lviv, Ukraine) robert.dovganych@gmail.com

CONCEPTUAL AND PICTORIAL APPROACHES IN THE UKRAINIAN PHOTO BOOK: REPRESENTATION OF EUROMAIDAN AND THE MILITARY CONFLICT IN DONBAS

The article examines the main pictorial strategies and conceptual approaches used by Ukrainian photographers to create photo projects and photo books reflecting the events of the Euromaidan and the war in Donbas. Special attention is paid to artistic features such as metaphorization, symbolism and the use of various techniques to form visual narratives in book publications. Metaphors of empty space, destroyed buildings, as well as the symbolic placement of objects in the composition allow creating multi-level interpretations of social conflicts and individual experiences. In addition, much attention is paid to color solutions and their absence, which can emphasize the drama of events or, conversely, create a feeling of detachment. The article analyzes how through photography the authors convey an emotional and historical reflection on the events in Ukraine, integrating their personal experiences and social changes in the country. This allows authors not only to document historical events, but also to interpret them through their own artistic prism, forming new, multi-layered narratives. The purpose of the study is to identify key artistic and conceptual approaches in photo books dedicated to the events of Euromaidan and the military conflict in Donbas, as well as to reveal the role of metaphorization, symbolism and other pictorial means in creating emotionally rich visual messages. Ukrainian photo books of this period

play a key role in creating a new type of visual texts. The results of the study indicate that Ukrainian photobooks dedicated to the events of Euromaidan and the war in Donbas go beyond traditional documentary photography, combining visual recording of events with deep artistic interpretations. They become a tool for rethinking social processes and personal experiences, forming complex multi-level visual narratives that reflect emotional and historical contexts. The use of metaphors, symbols, color and composition allows authors to convey both individual and collective experiences more deeply, creating emotionally rich and conceptually meaningful works.

Key words: fine art, photography, photo project, photo book, narrative, book edition, concept, creativity, artistic features, art of the 21st century.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження зосереджена на вивченні концептуальних та художніх підходів, які українські фотографи використовують для візуалізації подій Євромайдану та війни на Донбасі у форматі фотокниги. Ключовим питанням є те, як метафори, символи та інші образотворчі засоби допомагають створити візуальні наративи, що не лише фіксують події, але й відображають емоційний і історичний контекст, поєднуючи особистий досвід авторів із суспільними трансформаціями.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових досліджень виявляє ключову роль фотографії як інструменту для формування колективної пам'яті та візуальних наративів. Дослідники, такі як Тім Фавнс, підкреслюють парадоксальність фотографії, яка, намагаючись зупинити забуття, змінює те, що зберігається в пам'яті. У досліджених фотокнигах, таких як «Euromaidan» групи «Шило», «Барикада» Юлії Полуниної-Бут, «Осколки війни» Дмитра Купріяна та «Ukraine: Culture of the Confrontation» Максима Дондюка, важливу роль відіграють метафоризація та символізм. Роботи Емілі Кейтлі та Майкла Пікерінга акцентують на тому, що ці техніки підсилюють емоційний вплив та сприяють глибшому осмисленню суспільних процесів через візуальні образи.

Мета статті – проаналізувати концептуальні та художні підходи українських авторів у фотокнигах, які візуалізують події Євромайдану та війни на Донбасі, з акцентом на використання метафор, символів та інших образотворчих засобів для створення емоційно насичених і історично значущих візуальних наративів.

Виклад основного матеріалу. Фотографія як засіб фіксації моментів часу та збереження пам'яті завжди викликала багато питань щодо своєї ролі у формуванні колективних спогадів. У сучасному світі, де візуальні образи швидко стають частиною суспільного дискурсу, виникає парадокс: прагнучи зупинити процес забуття, фотографії можуть змінювати те, що залишається у нашій пам'яті. Особливо це помітно у контексті важливих таких важливих подій, як Євромайдан та військовий конфлікт на Донбасі. Фотографії тут не лише документують те, що сталося, але й

формують нові візуальні наративи через використання метафор і символів, допомагаючи суспільству переосмислити власний досвід.

У своєму дослідженні Тім Фавнс (Tim Fawns) підкреслював парадоксальність використання фотографії як інструменту для збереження пам'яті. Люди часто роблять фотографії з наміром зупинити процес забуття, намагаючись зберегти моменти з минулого. Проте, замість того, щоб повністю зупинити забуття, фотографії лише змінюють те, що зберігається, і те, що залишається поза увагою. Це означає, що, хоча фотографія може фіксувати певний аспект події або переживання, інші важливі деталі можуть залишитися забутими або змінити свою важливість у сприйнятті (Фавнс, 2014: 6).

Цей аспект важливий для розуміння того, як події Євромайдану та військовий конфлікт на Донбасі представлені через фотографії у фотокнигах. Фотографії з цих подій можуть впливати на те, які аспекти пам'яті про ці події будуть збережені у свідомості суспільства, а які можуть бути забуті або недооцінені. Таким чином, через фотографії не лише зберігається пам'ять про конфлікти, але й формується певна наративна рамка, яка визначає, які моменти є ключовими, а які залишаються поза увагою.

У своїй статті Емілі Кейтлі (Emily Keightley) та Майкл Пікерінг (Michael Pickering) вказують на роль метафоризації та символізму у фотографії, які є важливими елементами візуальних наративів у фотокнигах. Ці техніки використовуються для передачі не лише очевидного, документального зображення подій, а й для глибшого, символічного осмислення суспільних процесів і колективних переживань (Кейтлі, Пікерінг, 2014: 580).

Фотографія розглядається не лише як засіб для збереження пам'яті, але і як інструмент для створення нових значень через використання метафор і символів. Зокрема, фотографи, що працюють над темами Євромайдану та війни на Донбасі, часто вдаються до метафоричних образів для відображення соціальних конфліктів, болю, втрати та надії. Це дозволяє глядачеві не просто бачити зображення, а й інтерпретувати його, шукаючи глибші підтексти та емоційні рефлексії.

Метафори та символи у таких фотографіях можуть проявлятися через наступні засоби:

- використання пустих просторів як символу втрати або невизначеності;
- зруйновані будівлі та архітектура як метафора занепаду або руйнування соціальних структур;
- символічне розташування об'єктів, таких як поодинокі постаті на фоні масштабних руйнувань, які можуть метафорично представляти людську вразливість перед силою історичних подій;
- колірна палітра або її відсутність (чорно-білі зображення), що може символізувати трагічні обставини або відчуття втрати та жалоби.

Фотографи також можуть використовувати символізм у композиціях, зокрема через взаємодію світла і тіні, що надає глибини сценам та дозволяє глядачам побачити більше, ніж просто те, що знаходиться перед об'єктивом. Наприклад, зображення, на яких люди в русі виглядають розмитими, можуть символізувати непевність майбутнього або нестабільність поточної ситуації.

Фотокниги, присвячені подіям Євромайдану та війни на Донбасі, нерідко використовують символічні образи, які відображають ідеологічну боротьбу. Наприклад, зображення прапорів, плакатів або барикад стають знаковими символами опору, а зображення поранених, руйнувань або похоронів можуть використовуватись як символи жертв і втрат. Фотографічні образи можуть мати політичну та емоційну символіку, яка дозволяє авторам створювати візуальні метафори суспільних подій. Це змушує сприймати їх не тільки як свідчення, а і як спробу глибшого осмислення того, що відбувається в суспільстві, з акцентом на переживаннях і рефлексії як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Символізм у фотокнигах дозволяє авторам формувати візуальний наратив, який відображає складні емоційні стани суспільства під час конфліктів. Завдяки цьому фотокниги стають не просто колекцією зображень, а цілісними творами, що спонукають глядача до роздумів над подіями, зображеними у фотографіях.

Метафоризація та символізм у фотокнигах не тільки підсилюють емоційний вплив на глядача, але й додають шар осмислення, що виходить за межі документальної фотографії. Це робить фотокниги важливим інструментом для осмислення та переосмислення подій, таких як Євромайдан і війна на Донбасі, дозволяючи авторам передати складні переживання і спостереження через потужні візуальні образи.

Книга «Euromaidan» харківської групи «Шило» є важливим образотворчим дослідженням подій

Євромайдану 2013–2014 років, в якому фотографія виступає ключовим інструментом для створення візуального наративу. Як фотопроєкт, це книжкове видання не лише документує соціально-політичні події, але й досліджує їх через художні особливості та концепції сучасної фотографії. Використовуючи фотографію як засіб комунікації, автори творять багатошаровий візуальний наратив, який підкреслює естетичну та емоційну складову протестів, роблячи акцент на колективному досвіді боротьби за свободу та демократичні цінності. Це фотокнига, яка відображає не лише історичні реалії, але й художні тенденції мистецтва 21 століття, де фотографія використовується для вивчення впливу соціальних рухів на національну свідомість і культурну ідентичність.

Фотографії в книзі «Euromaidan» відзначаються поєднанням документальної об'єктивності та художньої експресивності, що слугує для глибокого відображення соціально-політичних подій Євромайдану. Стилійно знімки виконані в репортажному стилі з акцентом на високій контрастності та використанні природного освітлення, що підсилює драматизм ситуацій. Часті використання крупних планів та нестандартних ракурсів додають зображенням динаміки та емоційної насиченості.

З іконографічного погляду, фотографії насичені символами національної ідентичності та спротиву: державні прапори, барикади, захисне спорядження протестувальників, вогонь і дим. Ці елементи функціонують як візуальні метафори боротьби за демократичні цінності та колективної рішучості. Зображення учасників протестів зосереджені на їхніх емоціях і жестах, що відображають спектр переживань від стійкості до страждання. Стилійстика фотографій спрямована на створення візуального наративу, який поєднує документальність із художньою інтерпретацією.

Саймон Бейкер, куратор галереї Tate у Лондоні, підкреслює, що незалежні фотокниги, такі як «Euromaidan», не лише документують історичні події, але й представляють естетично значущі твори, що виходять за рамки традиційного фотожурналістського наративу (сайт LIBERATION, 2014). Він вбачає у подібних книгах вираження авторської самобутності та альтернативу комерційним форматам. Бейкер акцентує на демократичному характері автовидавництва, яке надає простір для новаторства та особистого вираження, створюючи доступні й водночас глибокі форми мистецтва, що резонують із сучасністю через змістовні та візуальні аспекти.

Ще один проєкт групи «Шило» під назвою «Хроніка» є візуальною документацією соціально-політичних трансформацій в Україні в період з 2010 до 2015 року, охоплюючи події Євромайдану та війни на Донбасі (сайт AMERICAN-SUBURBX, 2015). Структурно книга поділена на три частини: до, під час та після революції. Фотографії, виконані на чорно-білій плівці, відзначаються зернистістю, що підсилює естетичне сприйняття тривоги та дезорієнтації. Іконографія творів базується на символах вогню, диму та туману, які стають метафорами хаосу, руйнування та політичної нестабільності.

Перша частина книги, присвячена Харкову, відрізняється ностальгічно-романтичним стилем, де фотографії мають менший формат і надруковані на щільному матовому папері. Така композиція створює «повітря» навколо зображень, що підкреслює пострадянську меланхолію міста.

Другий розділ, зосереджений на подіях Майдану, має більш драматичний характер: фотографії розміщені на глянцево-матовому папері, часто на весь розгорт сторінки, що підсилює ефект контрасту й динаміки, особливо в сценах насильства та протистояння. Вогонь, дим і туман стають центральними символами революційних подій, що втілюють хаос і руйнацію.

Остання частина, присвячена війні на Донбасі, використовує холодніші тональності й матеріали. Зображення надруковані на «холодному» папері, що створює відчуття відстороненості й спустошеності. Цей розділ продовжує тематичну лінію руйнування, але з більшою концентрацією на наслідках конфлікту та його впливі на суспільство.

Важливим елементом є різна фактура паперу, що використовується в кожному розділі: матовий, глянцево-матовий і холодний папір відтіняють різні етапи історичних подій, надаючи проєкту багатошарової символіки. Використання радянського паперу посилює відчуття історичної тягlosti й символізму. Таким чином, «Хроніка» поєднує документальну точність із художньою рефлексією, створюючи візуальний маніфест епохальних змін в Україні. Проєкт є прикладом багатогранної фотографічної роботи, яка водночас фіксує важливі історичні події та інтерпретує їх через особисте бачення авторів, поєднуючи документалістику з естетичним підходом Харківської школи фотографії.

Фотокнига «Барикада» авторки Юлії По (Полуніна-Бут) представляє складну іконографічну систему, де барикада є багатозначним символом спротиву. Центральним концептуальним мотивом є сама барикада на Євромайдані, створена з мішків зі снігом, будівельного сміття, меблів і транспортних засобів, які метафорично перетворюються з хаотичних матеріалів на цілеспрямовану структуру опору. Ці елементи підкреслюють стихійність і імпровізаційний характер протесту, де звичайні побутові предмети набувають нового функціонального значення, трансформуючись у символи спротиву (сайт МОКСОП, 2024).

Протяжність і розмір барикади, відтворені у фізичній довжині фотокниги, символізують масштабність і колективну природу протесту. Візуальне зображення барикади передає ідею суспільної солідарності, де кожен учасник протесту вкладається у створення фортифікаційної структури. Іконографічно барикада є метафорою народного опору, де кожен її елемент символізує індивідуальний внесок у загальну боротьбу.

Символізм окремих елементів барикади, таких як мішки зі снігом, скріплені льодом, несе додаткове значення стійкості та адаптації до екстремальних умов. Вона вказує на здатність протестувальників використовувати природні умови як інструмент опору. Барикада відсилає до історичних прецедентів міських повстань, але в контексті Євромайдану вона набуває нового значення як символ не лише фізичного захисту, але й морального спротиву.

Фотографії у фотокнизі представляють барикаду на вулиці Грушевського як центральний образ, відтворюючи її з різних ракурсів і у деталях. Усі знімки акцентують на масивності й протяжності барикади, яка підкреслює її імпровізований характер. Панорамний підхід дозволяє передати масштаб і монументальність барикади, а також показати взаємодію людей з цією фізичною перешкодою.

Кожна світлина підкреслює статику й монументальність структури, одночасно показуючи людей, які стають частиною цього елемента спротиву. Люди, що стоять на барикадах або поруч з ними, відображають колективну солідарність і рішучість, створюючи потужний візуальний символ непохитності. Стримана колірна палітра з переважанням сірих і холодних відтінків підкреслює зимову суворість умов та емоційну напругу моменту. Усі фотографії об'єднані спільною темою – зображенням барикади як символу народного спротиву та єдності в умовах протистояння.

Фотокнига «Барикада» дозволяє інтерпретувати себе як візуальний маніфест, де матеріальні елементи стають частиною ширшого нарративу про колективний опір, суспільну єдність та естетичну трансформацію протесту в умовах соціально-політичної кризи.

Фотопроект та однойменна книга «Осколки війни» Дмитра Купріяна є документальним дослідженням наслідків війни через візуалізацію уламків військової техніки й боеприпасів, знайдених на фронті у 2014–2015 роках. Ці фрагменти, що нагадують частини астероїдів, є метафорами руйнівної сили війни та її впливу на людські долі. Купріянові вдалося через об'єкти показати війну як жажливий процес, що залишає після себе хаос, поранення та смерть (сайт UNTITLED, 2021).

Іконографічно, уламки представляють не лише фізичні залишки боїв, але й духовний розпад – кожен осколок виступає символом порушеного життя, втрати домівки і загублених людських історій. Важливою темою є відчуження та відсутність конкретної ідентифікації – осколки виступають як універсальні артефакти, що відображають анонімні страждання. Вони нагадують про те, що війна зачіпає кожного, хто перебуває на її шляху.

Світлина Дмитра Купріяна – це кадри чорнобілих уламків, які мають грубу, текстурну поверхню. Фокус на цих предметах допомагає передати їхню загрозливу природу, підсилюючи контрасти між неприборканою формою та історіями, які стоять за кожним фрагментом. Осколки ніби зупинили мить вибуху, відображаючи його візуально й концептуально. Завдяки використанню високого контрасту та деталізації, ці об'єкти набувають символічного значення – вони стають свідками та доказами знищення.

У фотокнизі також присутній зв'язок між уламками та тими людьми, хто бачив або зазнав впливу цих вибухів. Військові, цивільні, журналісти та волонтери – всі ці групи представлені через фотографічну символіку. Проект поєднує документальність та художню інтерпретацію, відтворюючи війну через призму матеріальних слідів конфлікту. Таким чином, «Осколки війни» створюють не просто історію конкретних обстрілів, а загальну картину фізичних та психологічних наслідків війни.

«Ukraine: Culture of the Confrontation» – фотокнига Максима Дондюка, що є ще одною візуальною хронікою подій Євромайдану, що поєднує документалістику та мистецьке бачення соціальних протистоянь (сайт LENS CULTURE, 2016). У центрі уваги проекту – зіткнення двох культурних світоглядів: прихильників збереження минулого, пов'язаного із радянським минулим, та тих, хто прагне до нового майбутнього України. Фото-

граф використовує візуальні контрасти вогню, диму, світла й тіні для передачі напруги та конфлікту між цими ідеями. Фотографії поєднують документальний підхід із символізмом. Сцени протесту, за словами автора, нагадують битви з легенд і міфів: битва між добром і злом, світлом і тінню, що переносить глядача в фантазмагоричну атмосферу, де реальність стирається і стає вигаданою. На знімках використовуються сильні контрасти між снігом і чорним димом, помаранчевими касками протестувальників та темним небом, що підсилює візуальну метафору конфлікту між різними культурами.

Іконографія проекту підкреслює протистояння через зображення як вогню та диму – символів боротьби, так і протилежних світоглядів, які знаходяться у постійному конфлікті. Максим Дондюк створює серію знімків, що не лише відтворюють історичні події, але й спонукають глядача до емоційної участі, дозволяючи йому інтерпретувати та відчутити дух революційного Майдану. Фотографії, що відтворюють сцени сутичок, підкреслюють масштаб подій та їхню епічну природу: кадри, насичені димом і вогнем, створюють враження боротьби за щось більше, ніж просто політичні вимоги – це боротьба за ідентичність і майбутнє. Світло й тінь стають символічними елементами, що відображають моральну напругу між протилежними культурними шарами в Україні. Видання «Culture of the Confrontation» фокусується не лише на візуалізації подій, але й на глибокій культурній трансформації, що відбулася під час Євромайдану, через візуальні метафори та естетичні контрасти.

Висновки. Аналіз концептуальних та художніх підходів українських авторів у фотокнигах, присвячених подіям Євромайдану та війни на Донбасі, показав важливість метафор, символів та інших образотворчих прийомів у формуванні емоційно глибоких і історично значущих візуальних наративів. Фотографія в цих проектах виконує не лише роль документації, але й слугує засобом для осмислення подій через художні інтерпретації, які допомагають глядачам глибше зрозуміти суспільні процеси. Завдяки творчому використанню концептуальних засобів, фотокниги стають художньо виразними книжковими виданнями, що передають складні колективні й особисті переживання через багатозарові візуальні наративи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fawns, T. Photography and the disruption of memory and meaning. *Ubiquity: The Journal of Pervasive Media*. 2014.
2. Feuerhelm, B. Shilo Group's: From the Fog of the Barricades. URL: <https://americansuburbx.com/2015/12/shilo-groups-chronicle-ukraine-from-the-fog-of-the-barricades.html>, (дата звернення: 01.09.24).

3. Keightley, E., Pickering, M. Technologies of memory: Practices of remembering in analogue and digital photography. *New Media & Society*. 2014. Vol. 16, No. 4. С. 576–593.
4. Lebedynskyu, S., Krasnoshchok, V. *Shilo Group: Chronicle*. Leipzig: Die Nacht Publishing, 2015. 208 с.
5. LensCulture, M. D. Ukraine: Culture of the Confrontation – Photographs by Maxim Dondyuk. URL: <https://www.lensculture.com/articles/maxim-dondyuk-ukraine-culture-of-the-confrontation> (дата звернення: 01.09.24).
6. Mercier, C. «La photographie entretient une relation particulière avec l'autoédition». URL: https://www.liberation.fr/photographie/2014/08/15/la-photographie-entretient-une-relation-particuliere-avec-l-autoedition_1081474/ (дата звернення: 01.09.24).
7. Барикада Archives. URL: <https://moksop.org/art/artprojects/barykada/МОКСОП>, (дата звернення: 01.09.24).
8. Група «Шило», *Euromaidan*: Мадрид: Riot Books, 2014. 52 с.
9. Купріян, Д. *Fragments of war / Осколки Війни*: Україна: Самвидав, 2019. 64 с.
10. Полуніна-Бут, Ю. *Барикада*: Україна: Самвидав, 2014. 28 с.
11. Палінчак, М. *Осколки війни Дмитра Купріяна*. URL: <https://www.untitled.in.ua/post/fragments-of-war-dmytro-kupriyan> (дата звернення: 01.09.24).

REFERENCES

1. Fawns, T. (2014) *Photography and the disruption of memory and meaning*. Ubiquity: The Journal of Pervasive Media.
2. Feuerhelm, B. (2015) *Shilo Group's: From the Fog of the Barricades*. URL: <https://americansuburbx.com/2015/12/shilo-groups-chronicle-ukraine-from-the-fog-of-the-barricades.html>
3. Keightley, E., Pickering, M. (2014) *Technologies of memory: Practices of remembering in analogue and digital photography*. *New Media & Society*. 2014. Vol. 16, No. 4. 576–593.
4. Lebedynskyu, S., Krasnoshchok, V. (2015) *Shilo Group: Chronicle*. Leipzig: Die Nacht Publishing.
5. LensCulture. M. D. (2015) *Ukraine: Culture of the Confrontation – Photographs by Maxim Dondyuk*. URL: <https://www.lensculture.com/articles/maxim-dondyuk-ukraine-culture-of-the-confrontation>
6. Mercier, C. (2014) *La photographie entretient une relation particulière avec l'autoédition* [Photography has a special relationship with self-publishing]. URL: https://www.liberation.fr/photographie/2014/08/15/la-photographie-entretient-une-relation-particuliere-avec-l-autoedition_1081474/ [in French].
7. МОКСОП *Barykada* [Barricade]. URL: <https://moksop.org/art/artprojects/barykada> [in Ukrainian].
8. Hrupa «Shylo» (2014) *Euromaidan*: Madrid: Riot Books.
9. Kupriian, D. (2019) *Oskolky viiny* [Fragments of war]. Ukraine: Self-published. [in Ukrainian].
10. Polunina-But, J. (2014) *Barykada* [Barricade]. Ukraine: Self-published. [in Ukrainian].
11. Palinchak, M. (2021) *Oskolky viiny Dmytra Kupriiana* [Fragments of war by Dmytro Kupriyan]. URL: <https://www.untitled.in.ua/post/fragments-of-war-dmytro-kupriyan> [in Ukrainian].